

УДК 351 (477): 322

Р. Б. Примуш,
к. держ. упр., докторант
ORCID ID: 0000-0002-2408-6780

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.4.103

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАСАД НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ (ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ)

R. Primush,
PhD in Public Administration

BASIC ASPECTS OF THE FORMATION OF NATIONAL SECURITY IN THE FORMATION OF CERTAIN PRINCIPLES NON-FORMAL EDUCATION (THEORETICAL AND APPLIED ANALYSIS)

Статтю присвячено науковому обґрунтуванню та дослідженню проблематики формування національної безпеки в умовах становлення окремих засад неформальної освіти.

У контексті проведеного дослідження представлено ряд рекомендацій, які дозволять активніше впроваджувати практики неформального навчання та механізми оцінки отриманих у ньому компетенцій, що особливо актуально в аспекті формування національної безпеки. По-перше, необхідна інформаційна підтримка неформального навчання: роз'яснення його можливостей та доступних моделей визнання отриманих компетенцій як одного із ключових інструментів розвитку людського капіталу, подолання "кваліфікаційного відставання", використання досвіду та навичок для реальної економіки. По-друге, реалізація пілотних проєктів на корпоративному та регіональному рівні, формування позитивних кейсів незалежної оцінки та визнання компетенцій (наприклад, створення центрів компетенцій, незалежних центрів сертифікації), їх позиціонування як приклади успішної практики може сприяти розвитку неформального освіти, прискорить інституційні зміни та прямо й опосередковано впливатиме на концепцію становлення національної безпеки. По-третє, для включення неформальної освіти в систему навчання протягом усього життя має бути створена система кредитів та заліків, поширена на всі рівні освіти середня, професійна та вища, а також на корпоративне навчання. Важливим інструментом поширення практик неформального навчання може стати стимулювання роботодавців, які використовують систему визнання компетенцій працівників, отриманих у неформальному навчанні та розвивають корпоративне навчання своїх працівників. Існуючі нормативні положення та законодавчі акти, як на рівні корпорацій та регіонів, так і на національному рівні мають бути доповнені нормами, які сприятимуть впровадженню практик визнання компетенцій, здобутих у неформальній освіті.

The article is devoted to the scientific substantiation and research of the problems of formation of national security in the conditions of formation of separate bases of non-formal education.

In the context of the study, a number of recommendations are presented that will allow for more active implementation of non-formal learning practices and mechanisms for assessing the competencies acquired in it, which is especially relevant in terms of national security. First, we need informational support for non-formal learning: explaining its capabilities and available models for recognizing acquired competencies as one of the key tools for human capital development, overcoming the "skills gap", using experience and skills for the real economy. Secondly, the implementation of pilot projects at the corporate and regional level, the formation of positive cases of independent assessment and recognition of competencies (eg, creation of competence centers, independent certification centers), their positioning as examples of good practice can promote non-formal education, accelerate institutional change and directly and will indirectly influence the concept of national security. Third, in order to include non-formal education in the lifelong learning system, a system of credits and credits must be established, extended to all levels of education secondary, vocational and higher, as well as to corporate learning. An important tool for disseminating non-formal learning practices can be to stimulate employers who use the system of recognition of competencies of employees acquired in non-formal learning and develop corporate training of their employees. Existing regulations and legislation, both at the level of corporations and regions, and at the national level should be supplemented by norms that will promote the implementation of practices for the recognition of competencies acquired in non-formal education.

It was stated that the study of key and doctrinal aspects of national security in the formation of certain principles of non-formal education, study of international experience in assessing and validating competencies acquired in non-formal and informal learning, reviewing the policy of recognition of competencies at international, national and local levels, recognition and use of the presented aspects.

Ключові слова: державне регулювання, державне управління, національна безпека, неформальна освіта, попередження та протидія надзвичайних ситуацій.

Key words: state regulation, public administration, national security, non-formal education, prevention and counteraction to emergencies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід до технологічного укладу, який називають цифровою економікою, або індустрією, висуває нові вимоги до людського капіталу, адже кожна країна, постає зацікавленою в досягненні успіху глобальної конкуренції, змушена оперативним реагувати на нові виклики та знаходити власні механізми використання потенціалу неформальної освіти з метою збільшення людського капіталу, а також у контексті інших показників, серед яких особливе місце займає національна безпека. Вивчення ключових та доктринальних аспектів формування національної безпеки в умовах становлення окремих засад неформальної освіти, дослідження міжнародного досвіду оцінки та підтвердження компетенцій, отриманих у неформальному та спонтанному навчанні, розгляд політики визнання компетенцій на міжнародному, національному та локальному рівні дає змогу знайти найперспективніші моделі визнання та використання представлених аспектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-прикладні аспекти дослідження національної безпеки знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вчених, зокрема таких: В. Брижко, Ю. Іванченко, О. Твердохліб, Ю. Мохова А. Луцька та ін [1—4]. Водночас питання пов'язані із пошуком напрямів та шляхів виокремлення теоретико-прикладних аспектів формування національної безпеки в умовах становлення окремих засад неформальної освіти ще не отримали належного теоретико-прикладного обґрунтування та дослідження, що також пов'язано й із мінливістю вітчизняного законодавства, його постійного оновлення та наповнення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування та дослідження проблематики формування національної безпеки в умовах становлення окремих засад неформальної освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як відомо, неформальна освіта має інституціалізований, цілеспрямований та спланований характер, вона є доповненням та/або альтернативою формальній освіті, що може протікати у вигляді інтенсивних програм навчання, тренінгів, занять на масових відкритих онлайн-курсах, надаватися спеціалізованою установою або організацією, яка не є освітньою чи в ній відсутня система освітніх кредитів. За Міжнародною стандарт-

ною класифікацією освіти ЮНЕСКО неформальна освітня кваліфікація є кваліфікацією, присвоєною в результаті досягнення цілей навчання освітньої програми в системі неформальної освіти, яка не визнається відповідними національними або субнаціональними органами освіти кваліфікацією в системі формальної освіти або еквівалентом формальної освіти [5, с. 402]. Натомість, практика сертифікації неформальної освіти — це визнання навичок, отриманих у первинному навчанні, або поточних компетенцій, що є процесом формального визнання (кваліфікації) знань та умінь, набутих у ході професійної діяльності, раніше пройденого навчання або накопичення життєвого досвіду. Визнання неформальної освіти можна розглядати як соціальний процес, який має свою швидкість, учасників, особливості прояву залежно від соціокультурних та економічних особливостей соціального простору конкретної країни чи регіону. Низка дослідників пов'язує необхідність визнання компетенцій з наростаючими темпами міжнародної міграції, у тому числі висококваліфікованих спеціалістів [6, с. 19].

Для визнання їхнього досвіду та для здобуття ними можливості працювати в іншій країні необхідно формальне підтвердження, валідація навичок. Низка авторів вказує на зв'язок необхідності визнання результатів неформального навчання з трансформацією завдань навчання в цифровому світі, з переходом до моделі навчання протягом життя. Неформальна освіта як така та процес її визнання можуть бути орієнтовані на інтереси різних соціальних, професійних та демографічних груп, участь у ньому завжди добровільна та ґрунтується на власній мотивації учасників. Відтак дослідження соціально-економічних та соціально-правових аспектів визнання результатів неформальної освіти дозволить сформулювати рекомендації щодо використання кращих міжнародних практик у сучасній Україні в контексті формування національної безпеки.

Загальноприйнятою концепцією постає постулат, що національна безпека — це комплексне поняття, яке охоплює систему принципів та запланованих заходів щодо забезпечення захисту інтересів нації. Спочатку це поняття мало відношення в основному до оборони, але розуміння національної безпеки з часом розширилося і сьогодні включає численні складові, у тому числі забезпечення високого рівня та якості життя громадян, захист їх прав і свобод тощо. Вітчизняне суспільство та економіка сьогодні є залежними від імпорту ідей та технологій, що, природно, ставить під загрозу технологічну безпеку та національний суверенітет. У зв'язку з цим у стратегії ставиться завдання подолання цієї залежності, стимулювання розвитку науково-дослідних та освітніх установ. Осв-

іта у цьому ключі розуміється переважно як інструмент підготовки кадрів для науково-технічної діяльності. Це одна з важливих функцій освіти, але не єдина важлива. З іншого боку, ця функція освіти може бути реалізована повною мірою, якщо відсутній необхідний соціально-економічний і культурний контекст розвитку науки [2].

Розвиток науки і технологій є не просто автономним інструментом видобутку знань, а й результатом певних соціокультурних процесів, що призвели до виникнення науки як інституту, який перетворився в сучасних умовах на головний двигун розвитку економіки та процвітання суспільства. Для того щоб цей інститут функціонував успішно, необхідні специфічні економічні та культурні умови, наявність ціннісних установок, що визначають мотивації людей. Для успішного розвитку науки в економічному плані необхідна затребуваність (реальна, а не декларативна) результатів наукових досліджень, налагоджений ланцюжок між відкриттям та швидким його впровадженням. Іншими словами, наукова діяльність процвітає там, де вона вигідна — як самим дослідникам, так і тим, хто фінансує їх дослідження та використовує результати цих досліджень. Сучасна економіка відрізняється низьким інтересом до результатів наукових досліджень. Тому єдиним способом стимулювання наукової діяльності є державна політика, але держава не може замінити ринкового попиту. Результатом стимулювання науки в таких умовах є створення "центрів зростання". Але проблема таких центрів у тому, що досягаючи якихось окремих результатів, вони не можуть змінити ситуацію в цілому [7, с. 80]. Інноваційна діяльність виявляється замкнутою у деяких анклавах, але не стає помітною частиною економічних відносин, не надає значного впливу на життя суспільства і не може забезпечити перехід розвитку країни на інноваційні рейки. Часто доводиться чути, що у радянський період це завдання було вирішено, і державне стимулювання науки давало блискучі результати, особливо у галузі точних наук, але радянський тип розвитку був не інноваційним, а мобілізаційним і наука була лише одним із інструментів державної політики. Сучасна ситуація характеризується тим, що залишивши модель мобілізаційного розвитку у минулому, суспільство не змогло перейти до моделі розвитку інноваційного. Проблеми наукового та технологічного відставання сьогодні вимагають для свого вирішення не просто заходів державного стимулювання, але набагато глибших культурних та соціальних змін. Повертаючись до проблеми освіти у цьому контексті, слід зазначити, що освіта не може ефективно готувати наукові кадри нікуди. Необхідний широкий попит на висококваліфікованих спеціалістів, якого ми, на жаль, сьогодні не спостерігаємо. Відсутність такого попиту виражається не лише у банальній відсутності робочих місць, а й у вкрай низькому рівні оплати праці відповідних кадрів. Таким чином, ми стикаємося з парадоксальним явищем — одночасним зростанням затребуваності та профанацією вищої професійної освіти. Наш погляд, у цьому полягає ще одна загроза національній безпеці, можливо, не менша, ніж відставання у сфері науки та технологій [8, с. 11—12].

Існують загрози національній безпеці, не пов'язані безпосередньо з технічним та науковим відставанням. Наприклад, загрози у культурній сфері. У світі, що глобалізується, під загрозою знаходяться не лише національний суверенітет, а й національна культура. Інтенсифікація міжкультурних комунікацій розвиває єдиний культурний

простір національних держав, проте національна культура є базовим фактором виживання суспільства. Національна культура є системою спільних символів, кодів, цінностей, норм, які забезпечують ефективну взаємодію та взаєморозуміння громадян національної держави. Національна культура не знищує культурних відмінностей, пов'язаних з етнічними, релігійними, регіональними особливостями, але сплавляє їх у єдиний складний організм. Освіта у суспільстві є найважливішим чинником як передачі, а й конструювання національної культури. Безпека культурного простору багато в чому залежить від учителя, викладача, вихователя [3, с. 431].

Розвинена правосвідомість громадян фундамент внутрішньої безпеки суспільства, підтримка якої — одна зі складових національної безпеки. Водночас дослідження показують, що рівень розвитку правосвідомості населення в цілому та молоді, зокрема, не надто високий. Так, дослідження показують досить низький рівень поінформованості молодих людей про права та обов'язки, якими наділені громадяни, — при цьому найменш освічені молоді люди схильні перебільшувати свою правову поінформованість; багато молодих людей мають невиразне уявлення про те, що таке права держава та її взагалі, національна безпека [1, с. 29].

Низький рівень правової культури молоді — це не лише результат схильності молоді до різних форм девіації, що є природним наслідком специфічного становища цієї групи у суспільствах сучасного типу. Пов'язана зі специфікою відносин між державою та суспільством, ця проблема посилилася в пострадянський період внаслідок глибокої соціокультурної трансформації та аномії, що її супроводжувала. Вибудовуючи освітню політику, держава має враховувати виклики національних інтересів. Причому, як ми вважаємо, пріоритет має належати проблемі своєрідного переформатування вітчизняної культури, хоча традиційно вважається, що загрози національній безпеці виходять насамперед із зовнішнього оточення, але вразливість перед зовнішніми загрозами практично завжди є наслідком внутрішньої слабкості.

На розвиток неформальної освіти та практику визнання компетенцій впливають такі явища сучасної міжнародної політики, як глобалізація, посилення міграційних потоків, перехід до цифрового суспільства та розвитку технологій. Світова спільнота реагує на ці виклики, зокрема в останні роки основні міжнародні організації опублікували низку важливих документів щодо політики та практики визнання неформальної освіти: Глобальна доповідь про навчання та освіту дорослих, представлена Інститутом ЮНЕСКО з навчання протягом усього життя (UNESCO Institute for Lifelong Learning); Програма міжнародної оцінки компетенцій дорослих, реалізована Організацією економічного співробітництва та розвитку; Рекомендації Європейської ради щодо Європейської кваліфікаційної рамкової програми навчання протягом усього життя тощо. Крім того, міжнародні організації роблять значний внесок у розвиток онлайн-навчання, що змінює уклад усієї освітньої системи. Серед основних міжнародних акторів, які декларують важливість визнання неформальної освіти, варто виділити Організацію об'єднаних націй та її основні структури ЮНЕСКО та Міжнародну організацію праці, а також Раду Європи, Організацію економічного співробітництва та розвитку, Європейський Союз [4].

Неформальна освіта істотно впливає не лише на розвиток економіки конкретної країни або регіону, але й національну безпеку прямо та опосередковано. Визнання компетенцій створює передумови для зміни підходів до оцінки знань та навичок, якими володіють індивіди та які важливі для господарської діяльності. Загальні тренди у розвитку неформальної освіти складаються у створенні кваліфікаційних стандартів. Діяльність міжнародних організацій щодо забезпечення визнання компетенцій, отриманих у неформальній освіті, сприяє транснаціональній мобільності робочої сили, підвищенню відкритості та конкурентності ринку, підвищує ефективність використання людського капіталу, робить доступнішими для населення необхідні знання та навички та сприяє інтеграції. Кожна країна розробляє механізми оцінки та визнання неформального та спонтанного навчання, що відображають та враховують її історичні, соціально-культурні та економічні особливості. Офіційне визнання кваліфікацій за підсумками незалежної сертифікації працівників важлива умова розвитку національної економіки, правила та норми, яких відображаються у державних документах. Існують загальні принципи, що лежать в основі всіх національних систем визнання компетенцій: рівний доступ до процедур визнання неформального та спонтанного навчання, прозорість, достовірність та законність процедур та критеріїв. Спираючись на ці принципи, кожна країна вибудовує свої механізми та процедури, закріплюючи найуспішніші практики.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Підводячи підсумки, можна зробити висновок про те, що проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд рекомендацій, які дозволять активніше впроваджувати практики неформального навчання та механізми оцінки отриманих у ньому компетенцій. По-перше, необхідна інформаційна підтримка неформального навчання: роз'яснення його можливостей та доступних моделей визнання отриманих компетенцій як одного із ключових інструментів розвитку людського капіталу, подолання "кваліфікаційного відставання", використання досвіду та навичок для реальної економіки. По-друге, реалізація пілотних проєктів на корпоративному та регіональному рівні, формування позитивних кейсів незалежної оцінки та визнання компетенцій (наприклад, створення центрів компетенцій, незалежних центрів сертифікації), їх позиціонування як приклади успішної практики може сприяти розвитку неформального освіти, прискорить інституційні зміни та прямо й опосередковано впливатиме на концепцію становлення національної безпеки. По-третє, для включення неформальної освіти в систему навчання протягом усього життя має бути створена система кредитів та заліків, поширена на всі рівні освіти середня, професійна та вища, а також на корпоративне навчання. Важливим інструментом поширення практик неформального навчання може стати стимулювання роботодавців, які використовують систему визнання компетенцій працівників, отриманих у неформальному навчанні та розвивають корпоративне навчання своїх працівників. Існуючі нормативні положення та законодавчі акти, як на рівні корпорацій та регіонів, так і на

національному рівні мають бути доповнені нормами, які сприятимуть впровадженню практик визнання компетенцій, здобутих у неформальній освіті.

Література:

1. Брижко В. До питання сучасної інформаційної політики. Вісник Академії управління МВС. 2009. № 2. С. 27—47.
2. Іванченко Ю.М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/phil0/05ijmipu.pdf>
3. Твердохліб О.С. Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави актуальні проблеми. Економіка. 2016. № 3 (177). С. 429—435.
4. Мохова Ю.Л., Луцька А.І. Сутність та головні напрями державної інформаційної політики України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1349>
5. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 527 с.
6. Вонсович О.С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2017. Вип. 24 (2). С. 18—24.
7. Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Соціологія образования: конспект лекцій. Київ: МАУП, 1997. 224 с.
8. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 152 с.

References:

1. Bryzhko, V. (2009), "To a question of modern information policy", *Visnyk Akademiyi upravlinnya MVS*, vol. 2, pp. 27—47.
  2. Ivanchenko, Yu. (2010), "Essence, the main directions and ways of the state information policy in Ukraine", [Online], available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/phil0/05ijmipu.pdf> (Accessed 4 February 2022).
  3. Tverdolib, O.S. (2016), "European approach to development of information policy of the state current problems", *Economy*, vol. 3 (177), pp. 429—435.
  4. Mokhova, Yu.L. and Luczka, A.I. (2018), "Concept and main directions of the state information policy of Ukraine", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvitok* [Online], vol. 12, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1349> (Accessed 11 February 2022).
  5. Vlasjuk, O.S. (2016), *Nacionalna bezpeka Ukrainy: evolucija problem vnutrishn'oi polityky* [National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems], NISD, Kyiv, Ukraine.
  6. Vonsovych, O.S. (2017), "National security of Ukraine in the conditions of modern geopolitical changes", *Naukovyj visnyk Diplomatychnoi akademii Ukrainy*, vol. 24 (2), pp. 18—24.
  7. Lukashevych, N.P. and Solodkov V.T. (1997), *Sotsiologiya obrazovannya* [Sociology of education]. MAUP, Kyiv, Ukraine.
  8. Tsyba, V. T. (2000), *Sotsiologiya osobystosti: systemnyy pidkhid (sotsial'no-psykholohichnyy analiz)* [Sociology of personality: a systematic approach (socio-psychological analysis)], MAUP, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 12.02.2022 р.*